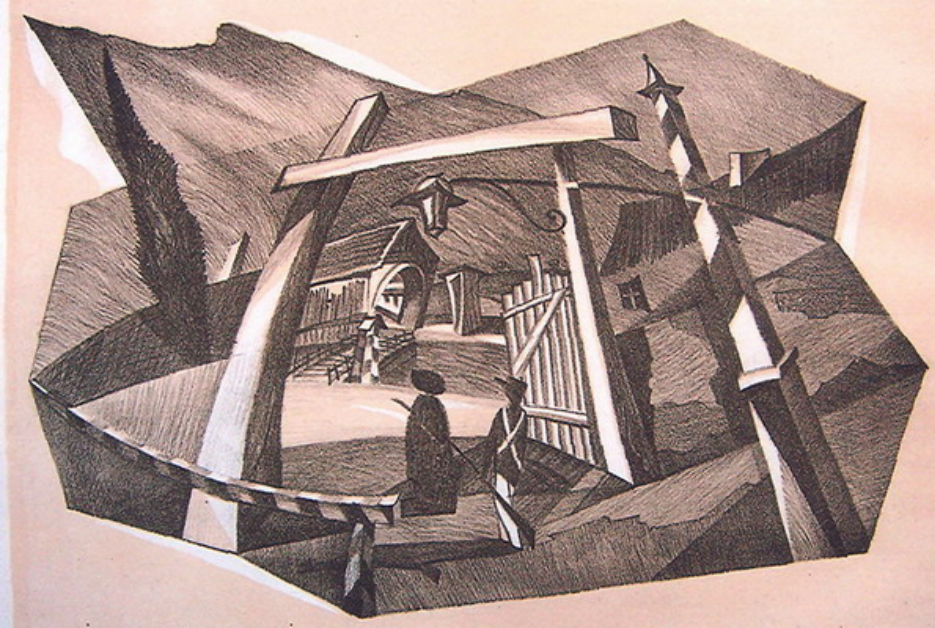

Яйна, амма ян йиш йоцу, нохчийн ярташ

Автор: Administrator

05.07.2018 02:38 - Обновлено 05.07.2018 02:41

ДАДАЕВ САЙД-ХЪАСАН

Яйна, амма ян йиш йоцу, нохчийн ярташ

Сольжа хи йистехь Буърса (Грозная) глап йогӀале хьалха кхузахь нохчийн ярташ хилла хиларан цхьа а шеко яц. Маса хилла уьш? Оцу хаттарна жьопаш льхуш вай теллинчу белхашна юкӀахь ю Нохчийчоьнан цӀеяхханчу мохкталлархочун Сулейманов Ахьмадан «Нохчийчоьнан топономи», яздархочун Кусаев Ӏадизан «Сольжа-ГӀала» книгаш а,

Яйна, амма ян йиш йоцу, нохчийн ярташ

Автор: Administrator

05.07.2018 02:38 - Обновлено 05.07.2018 02:41

мохталлархочун А.Бержен «Нохчийчоь а, нохчий а», Илманчин З.Тесаевн белхаш а. Оцу а, кхечу а талламхоша тоьшалла до хинцалера Соьлжа-ГПала йолчу меттехь нохчийн дуккха а ярташ а, кIотарш а хилла хиларна.

Ткъа Тесаев Зеламхас, кхечу Илманчаша а санна, цIерш йохуш ягарйинарг нохчийн 31 юрт ю. Цо билгайоху уьш хилла меттигаш а. Иза дина шайн белхашкахь А.Сулеймановс а, I.Кусаевс а. Иштта мехала ду А.Бержес XIX-чу блешарахь Соьлжа хица Буьрса гIап яле хьалха хилла хьал довзуйтуш, цхьаболчеран (харцилманчийн) хетарш совцош аьлларг а. «Нохчийчоь а, нохчий а» цIе йолчу шен Илманан-талламан балха тIехь цо чIагIдо: «1819-гIа шо тIекхаччалц (Нохчийн махкахула охьадогIучу) Соьлжица, нохчийн ярташ йоцург, вайн цхьа а юрт ца хилла...»

Амма гIап йилла йолийча, цунна гуонаха хилла ерриге а ярташ инарлин А.Ермоловн омрица ягийна, кIелхьаравала кхуьург кIелхьараволуш, ца кхуьург оцу чалтачин омрица хIаллаквеш. Оцу 1818-чу шарахь ягийнчу ярташна юкьахь хилла тахана а вайна евзаш йолу Соьлжа (1). Иза хIетахь Соьлжа хин аьрру агIорчу бердаиस्ताца хилла, «Консервни завод» хиллачу меттехь. Юрт ягорах шен «Йозанашкахь» А.Ермоловс яздо: «Соьлжа хьал долуш яра. Цигарчу бахархошца кIеда-мерза дара тхо. Юрт а ларйора. ХIунда аьлча, тхайна оьшуш йолу хIума йохьура оха цигара. Цига хIума эца бахийтинчу салтех цхьанна меттигерчу бахархойх цхьамма топ туйхира, вордана боьжна болу сту шена дIа ца белча. Иза шен бу бохуш хилла цо (салташа гIопе дIадуьгуш ма-хиллий нохчийн даьхни – С.Х.)... ТIаккха корпусан штабан хьаькам вахара оцу юьрта шеца масех рота а йолуш, цаьрца барт бан лууш. Амма царна герзаш туйхира... Юьртана тIелетира, цхьадолчу эскаршна омра дира юьртана гуолаца аьлла, юьртара нах ара ца бовлийта. Делахь а, хьуьнахула бевдда кьайлабевлира уьш, царна тIаьхьакхуьийла дацара. Юрт схьаяьккхира. Цигара ялта а, дама а, кхидолу кхачанан сурсаташ а, гIишлошъярна мегар йолу дечигаш а, кхийолу коьчалш а масех дийнахь гIопе схьакхийхьира». Цул тIаьхьа юрт ягийра...

ХIаллак ца хуьлуш паччахьан Iедалан эскаран тIазарх хьалхабевллачу соьлжахоша керла юрт йиллира, Соьлжа хина аьтто агIор йолчу меттехь. Хинцалера Гурина, Киевски, Садови, 2-гIа микрорайон йолчохь. Амма, хетарехь, цигахь а гIоперчу

эскархоша парглат баха а ца битина, тахана йолччохь керла юрт йиллира соьлжахоша.

Гап йиллале хьалха Беликовн тIай долчуьра Войковн поселки кхаччалц йолчу меттехь Къулой-Юрт (2) хилла. Гап йиллинчул тIаьхьа, юрт гIопана мелла а генаьккхина, хIинца Батумски урам болчухьа, Заводской кIошта йолчу. Соьлжа хица дукха дIасаяьржина хилла йолу иза «тIегоргийна» масех куьпе ерзийна хилла паччахьан Iедало, цигахь беxаш болчу нохчашна тIехь терго латто атта хилийтархьама.

Цу хенахьлерчу карти тIехь билгалъяьккхина ю Сарачан-Юрт (3). Иза хIинцалерчу Пионерски урамера «Минутка» майдане кхаччалц йолчу меттехь хилла. Оцу юьртара нохчий паччахьан Iедало гIопана юххе сьхакхалхийна хилла. Герггарчу хьесапехь А.Невскийн а, Кишиев Висхин а цIарах болчу урамашна юккъехь йиллина хилла и юрт.

Янги-Юрт я Яхьъя-Юрт (4) Соьлжи хин аьрру агIор хилла, Соьлжа-ГIалин мехкадаьттанах гIуллакхдаран завод хиллачохь. 1856-чу шарахь Яхьъя-Юрт Буьрса гIопана дуьхьал Iуьллуш хилла, хIинца А-Хь.Кадыровн проспекта тIера ЧГУ-н коьртачу гIишлона а, М.Кировн парк лаьттинчу а меттигана а юккъехь. ТIаьхьо и юрт йохийна, цигара нохчий арабаьхна. Юрт лаьттина меттиг гIопана юкъяаяхана.

Юьхьанца Iалхан-Чурт (5) Соьлжа хина аьрру агIор хилла. Советийн заманахь таксопарк лаьттинчохь, Чурт-ТогIе боьдучу некъаца. Гап шоръяла а, чIагIъяла а йоьлча, и юрт цунна юххера «дIатеттира». Цигахь баьхначу нохчаша цул тIаьхьа йиллинарг ю хIинца Ленинан кIоштахь йолу Iалхан-Чурт (юрт) поселок.

Заводской кIоштарчу аймина (пруд) юххехь хилла Iамарханан гечо (6) цIе йолу юрт. Ермолов Нохчийн аренашка кхачале хьалха а, 1785-чу шарахь, шозза ягийна и юрт паччахьан эскарша. Ермоловс гап йиллинчу хенахь Соьлжа хина аьрру агIор, хIинца йолчу «Буьрса гап» автодромана къилбехьа, цхьаъ ах чаккхарма генахь хилла юрт. 1859-чу шарахь гIопана кхин а генаьккхина иза.

Чеча юьртана дуьхьал, хIинца Маяковскийн цIарах болчу урамца (Заводской кIошт), хилла Iашхой-отар (7). Гап юьллучу хенахь йохийна иза. Цигахь баьхна нохчий кхечанхьа дIа ца кхелхича ца бевлла.

Алда юрт я Шира Алда (8) цкъа хьалха Бухлан-Юртар хилалашдойлина къилба а, къилба-малхбале а аглор йолчу бердайистехь хилла, Ростов-Баку некъ Глойтла йолчу аглор длабоьрзучохь. Шира Алда, Соьлжица хилла кхийолу ярташ а санна, ягийна а, А.Ермоловн эскарш тлелеташ, хьийзийна а ю. 1826-чу шеран чиллин (февраль) беттан 23-чу февралехьлерчу шен рапортехь инарлас яздо Алдана тлелатарх, цигара бахархой лахкарх, ценош дагорах.

С.М.Кировн цларах хилла парк а, А.П.Чеховн цларах хилла библиотека а, беш а лаяттинчу меттехь хилла Алкханч-Юрт (9). Цхьаццанхьа Алкан а, Алханч а аьлла хьахийна ю иза. Тпавьхьа юрт «длатеттина» къилбаседа-малхбалехьа а, къилбехьа а. Иштта, XIX-чу блешаран I-чу чийликерчу (четверть) карти тлехь и юрт, Алкан цле а йолуш, хинцалера Гуринан а, Назарбаевн а цларах долчу урамашна юххехь хилла. Иза Гудермесски урам чекхболучохь хилла бохуш яздина А.Сулеймановс.

Беной-отар (10) цле йолу юрт билгалъяьккхина ю вай клеззиг лакхахь хьахийна долчу карти тлехь. Гуной клотарна къилбаседехьа а, Алда юьртана малхбузехьа а хилла иза. Юрт ягийна, йохийна длаяьккхина Буьрса глап юьллуш, ткъа цигара бахархой кхечанхьа длакхелхина.

Нохчаша, дукха хьолахь, цхьаъ лоруш хилла йолу Бухлан-Юрт (11) а, Алда а паччахьан эскарин картанаш тлехь, ша-ша а къастош, билгалйоккхуш хилла. Хинца Бухлан-Юрт, вайна ма-хаъара, Соьлжа хинна аьтту аглор а, «Соьлжа-Палин хлорда» йистехь а ю. Даима а хилла иза цигахь. Паччахьан эскарша лазапехь латтийначарах ю и юрт а, цигара бахархой а. Нохчийн бахархоша юхаехкинчу яртийн карти тлехь, стенна делахь а, Керла Алда аьлла цунах.

Чеча юьртана дуьххьал, Карпински гунап клажера хинцалера Маяковскийн цларах болчу урамна тлехаччалц йолчу меттехь хиллачух тера ду юьхьанца Гунаш-Юрт (12). Тпавьхьа юрт лалхан-Чуьртан тоглене (шина регла юккъе) «юхатеттина». Теркан областан карти тлехь (XX-чу блешаран юьхь) хинца Долинск поселок йолчохь Гуюшки клотар хилла.

Ширачу Алдана малхбален аглор йолчу меттехь, Суьйра-Коьртан малхбузенан басешца хилла Гуной-отар (13). Амма тахана цунах дисина хлумма а дац, нохчийн аренашца хиллачу итттанаш кхечу яртех а санна.

Соьлжа хина аьрру агӀор йолчу бердаистаца, хинца «Грознефтяная» социйла йолчохь хилла Дьолак-Юрт (14). Делахь а, глап йиллича, иза йитина, хинца «Ипподромни» микрарайон йолчу сехьабовла дезна цигарчу бахархойн. Глап шоръян йолийча, цунна гуонаха эскарехь гуллакхдина бевлла гӀалагӀазкхий охьаховшо болийча, цигара а дӀабовла дезна церан.

Хинца Лермонтовн цӀарах болу урам болчохь хилла юьхьанца Кемсийн юрт (15). Паччахьан эскаран а, ледалан а латкъамца цигара кхелхина Соьлжа хина аьтту агӀор сехьабевлла нохчий. Кхуззахь, хинца Киевски урам а, №6 йолу ПТУ а йолчохь, юрт йилла гӀоьртина. Гарехь, цунах а гуллакх ца хилла...

Андреевски тогӀина кӀилбехьа йолчу меттехь хилла Лулла-Юрт (16). Дийцарехь, 17 ков-керт бен доцуш, жима хилла и юрт. Иза билгалъяьккхина ю XIX-чу бӀешеран хьалхарчу чийликехь а, 1825-чу шарахь а хӀиттийначу картанаш тӀехь.

Мамакхин юрт (17) Буьрса глап йиллале хьалха «Ипподромный» микрорайон а, РТС а йолчу меттехь хилла. Цигара «юхахуьлуш», Мамакхин юрт хинца Первомайски станица йолчу метте кхаьчна. Цигахь, Хьач-хин («Нефтянка») хьостанехь керла юрт йиллина мамакхиюьртахоша. Тахана а цхьаболчу кӀаноша Первомайски поселках Мамакхин юрт олу.

Старопромысловски дукъаца, хинца I5-гӀа куп йолчохь, хилла Муж-Корта (18) юрт. Довха хиш долуш меттиг хилла иза. ЧӀогӀа бегийла хилла даьхни лело.

Андреевски тогӀи йолчу меттехь хилла нохчийн Назар-Юрт (19) цӀе йолу кхин цхьа юрт а. Амма 1859-чу шарахь хӀоттийначу карти тӀехь иза Соьлжа хина аьрру агӀор ю, хинца Чурт-ТогӀе боьдучу некъана а, Соьлжа юьртана а юккъехь. Хетарехь, хьалха хилла юрт йоха а йина, кхуза сехьабовла дезна оцу юьртарчу бахархойн.

Хинцалера Б.Хмельницкийн (А.Айдамировн) урам чекхболлучохь, «Родина» поселкана уллехь хилла Сурхай-Татол (20) юрт.

Хинца болчу Чурт-Тогле боьдучу некъаний, Тлуртлин колл хиллачу меттигний юккъехь хилла Тлуртлин отар (21). Циггахь хилла Тлуртлин тогли а.

Таш-Гала а, Таш-Кхаьлла (22) а олуш хилла хинца вайна евзаш йолчу Ташкалах. Юьхьанца Таш-Кхаьлла Заводской кюштан Яьнги-Юьртана юххехь хилла. Оцу юьртарчу бахархойх ташхой олуш хилла.

Хинца республикин больница йолчохь хилла Хан-Гала (23) чIагIо. Шовданан-Юрт (п.Гикало) цунна юххехь хилла. Иза хинца сбербанкан а, еш йолчу гIалин хьалхарчу больницан а гишлош йолччохь хилла аьлла хеташ ву М.Шамаев. Делахь а, билггал хууш ду, гIап йиллале хьалха, Хан-Гала (Хан-Кала) ХангIалин борза тIехь, Йоккхачу АтагIара Хан-Галин чIожох чувуллучохь хилла хилар. Цигахь хилла Хан-Кхаьлла цIе йолу гIаролхойн юрт. Шина-суьйра юкъ олий, цIе йоккхуш хилла цуьнан.

Соьлжа хина аьрру агIор, тIаьхьа йий деш йолу завод хиллачохь, Лермонтовн цIарахчу урамца хилла Ханакхин юрт (24). Делахь а, оцу юьртарчу бахархойн Буьрса гIап йиллинчул тIаьхьа, шайн бахам, цIенош а дитина, хинца хьехархойн колледж йолчу метте схьакхалха дезна.

Хьажин эвла (25) Соьлжа хина аьрру агIор Карпински дукъ долчохь (Заводской кюшт) хилла.

Хьач-хи-Юрт (26) юьхьанца Нефтянка («Хьач-Хи») хинна шина а агIор цхьацца куп йолуш хилла. 1825-чу шарахьлерчу карти тIехь и юрт «Гачихи» аьлла язйина ю. Ткъа и бIешо юккъе доьдучу хенахь хIоттийначу карти тIехь иза Атчики-Юрт аьлла язйина ю. ХIетахь иза Хьач-хинна аьрру агIор хилла, иза Соьлжих дIакхетачу меттехь.

Хьидин юрт (27) юьхьанца Консервни заводана уллехь, Соьлжа хи аьтту агIор дIахьаьвзачу меттехь, хилла. ТIаьхьуо иза хинца Соьлжа йолчу метте «дIатеттина». Тахана а оцу юьртан къилба-малхбалехь хаало цуьнан лар.

Яйна, амма ян йиш йоцу, нохчийн ярташ

Автор: Administrator

05.07.2018 02:38 - Обновлено 05.07.2018 02:41

Чеча (28) дукха йоккха хиларна, цунах Нана-Чеча олуш хилла. (Вай юьйцуш ерг хлинцалера Чечана яц). Юрт Нохчийчоьнан дегаюккъехь хилла, Соьлжа хина аьрру аглор, хлинцалера Цечу Фронтовикийн, Маяковскийн, Хабаровскийн урамаш, Красный молот» завод хиллачохь. Юьртан кешнаш хлинца С.Билимхановн («Динамо») стадион йолччохь хилла.

Шатойн юрт (29) Соьлжа хина аьрру аглор, хлинца Петропавловское Шоссе ураман I-ра переулочь йолччохь хилла. Иза билгалъяккхина ю XIX-чу бешарахь хлоттийначу карти тлехь.

Эглашбатойн юрт (30) А.Сулеймановс дийцарехь, Кировн царах хиллачу паркехь лаьттина Телецентр йолчохь хилла. Иза ягийна, цигара бахархой хлаллакбина инарла Ермоловс а, цуьнан эскарша а. Царах бевдда клелхьарабевларш Йоккхачу Атагла длакхелхина. Гелин Гойтина юххехь Эглашбатойн Гойтла йиллина цара.

Эндериэ (31) хлинца Андреевски тогли хиллачохь лаьттина. Эндере-Юрт а олуш хилла цунах.

Вай ягарйна ярташ а, клотарш а, Буьрса глап йиллале хьалха, хлинца Соьлжа-Гала йолчу лаьтта тлехь хилла ю. Амма царах цхьа а (Соьлжа а, кхин а цхьа-шиъ йоцург) яц тахана. Уьш яйна, ягийна, дийна бисина нохчий кхечанхьа длакхелхина. Яйна нохчийн, ян йиш йоцу, ярташ. Уьш меттахиттор вайн, тлаьхьенийн, сийлахь декхар ду.